

Jože Kos Grabar ml.

### IZVLEČEK

V prispevku so analizirani pomeni osrednjih pojmov, ki so v zvezi s pojmom 'ateizem' (mišljenje, nazor, ideologija, bog, religija, vera, posvetnost ...). Analiza se osredotoča tudi na to, katere družbene, splošno kulturne in etično-vrednostne vsebine priklicujejo v medčloveško komuniciranje pomenski gradniki besed, ki so v zvezi z bogom, bogovi, božjim ipd. Na osnovi analize, ki je v prvi vrsti semantično-jezikovna, avtor razvije in predstavi nazorsko relativno nevtralno in pomensko celovitejšo ter določnejšo konceptualizacijo vsebinskega polja 'a/teizma' in tej konceptualizaciji pripadajoče nove pojme (protoboštvo, eksiboštvo, metoboštvo, sociboštvo, sociteizem, svetoumje ...).

#### 1. MIŠLJENJE, NAZOR, IDEOLOGIJA

Beseda '**mišljenje**' izhaja iz besede '**misel**', katere etimološki pomen se navezuje na pojme 'paziti na, misliti na', 'hrepeneti', 'spomniti', 'zgodba, pripoved, povest' (Snoj, 345). Beseda 'mišljenje' označuje: (1) najvišjo umsko dejavnost kot izraz človekove zavesti ali tudi (s prilastkom) poseben način izvajanja te dejavnosti (npr. logično mišljenje, znanstveno mišljenje ipd.); (2) kar je resnično le glede na nekogaršnje poznavanje; mnenje; (3) kar izraža odnos do nečesa; mnenje (pozitivno, negativno, siceršnje); (4) miselnost (npr. birokratska, revolucionarna ...) (SSKJ, 558).

Beseda '**nazor**' etimološko pomeni 'zreti, gledati v kaj' in 'meniti, razumeti'. Beseda je prevzeta iz češčine, v kateri pomeni 'nazor, gledanje, mišljenje' (Snoj, 376). V knjižni slovenščini pomeni beseda 'nazor' skupek med seboj povezanih misli, pojmov, sodb, kar se lahko nanaša na: (a) svet, družbo, človeka; (b) (v besedni zvezi 'svetovni nazor') na temeljna, splošna vprašanja sveta, družbe, človeka; (c) (v besedni zvezi 'življenjski nazor') na vprašanja konkretnega, vsakdanjega življenja; (č) na področje kake vede ali dela stvarnosti (nekogaršnji estetski, filozofski, politični nazor) (SSKJ, 638).

Beseda '**ideologija**' ima več različnih pomenov. Na osnovi pregleda več virov lahko za to besedo oz. pojem rečemo naslednje: (1) Izhodiščni vsebinski pomen pojma 'ideologija' se nanaša na znanost o zaznavah, predstavah, idejah, o njihovem formiranju in o razmerjih med njimi. (2) Naknadni pomen pojma je 'imaginarno, neutemeljeno mišljenje/razglabljanje, ki ne izhaja iz dejanskosti' ali (3) je glede na to dejanskost (zainteresirano) sprejnjena, odtujena zavest. (4) Dodatni pomen pojma je 'celostnost idej, predstav ali pojmov o družbi in njenih sestavinah' (tj. idej, ki se izražajo v neki obliki družbene zavesti, npr. politiki, morali, religiji, znanosti, umetnosti). (5) Ideologija lahko pomeni tudi politično ali socialno (družbeno angažirano) doktrino neke družbene skupine. (6) Po eni od novejših razlag je ideologija 'predstava' imaginarnega razmerja med individui in njihovimi realnimi eksistenčnimi pogoji. (Kos Grabar, 1)

#### 2. BOG, BOŠTVO, BOGINJA

Glede na to, da se ateizem neposredno nanaša na zadeve, ki so v zvezi z bogom, bogovi, boginjami, božjim ipd., se moramo pred kakršnim koli razglabljanjem o ateizmu najprej vprašati, kaj pomeni

beseda **'bog'** (rekonstr. praslovansko *\*bogъ*, grško *'theos'*, latinsko *'deus'*, angleško *'god'*, nemško *'Gott'*).

Za začetek si oglejmo etimološko plat te besede. Njen primarni pomen v skupini slovanskih jezikov je verjetno *'daritelj'*. Beseda je v neposredni zvezi s pomenom *'delež'* in s pomenom *'tisti, ki deli delež(-e), usodo, ki ima tovrstno moč oz. zmožnost'* (Snoj, 39). Za besedo *'bog'* pa sta v slovenskem jeziku oz. njegovih narečjih izpričana še dva pomena, in sicer *'usoda, sreča'* ter *'revež, ubožec'* (Bezljaj, A–J, 29 in 30). K temu je treba dodati, da je beseda *'bog'* korenska sestavina večjega števila drugih besed, npr. *'pobožnost'*, *'bogastvo'*, *'božič'*, *'božjast'*, *'oboževanje'*, *'bogotajec'* itd.

V drugih jezikovnih skupinah je etimološki pomen besede *'bog'* (lahko) drugačen. Tako angleška beseda *'god'* verjetno izhaja iz besede, katere pomen je *'častiti, oboževati'*, v angl. *'to worship'* (ENG, 500).

Za neposredno razumevanje besede *'bog'* v njenem današnjem pomenu besede je najpomembneje, kako jo opredeljujejo splošni in jezikovni slovarji ter leksikoni. Oglejmo si nekaj tovrstnih opredelitev.

V (knjižni) slovenščini razumemo dandanes besedo *'bog'* na naslednje načine: (1) v enoboštvu (monoteizmu) je to nadnaravno bitje, ki je ustvarilo svet in ki posega v njegov razvoj; v mnogoboštvu (politeizmu) je to vsako od človeku nadrejenih bitij; (2) v prenesenem pomenu je beseda *'bog'* v uporabi tudi za oznako človeka z dosti veljave ali za oznako najvišjega vzora, ideala; (3) beseda *'bog'* nastopa v mnogih frazah, ki izražajo neko človekovo (čustveno) stanje ali dejanje, npr. *blagostanje, nemoč, željo po pomoči, začudenje, navdušenje, nejevoljo, nestrpnost, strah, obup, dvom, svarilo, prepoved, hvaležnost, naklonjenost, pozdrav, verodostojnost* itd. (SSKJ, 54 in 55).

Splošni leksikon Cankarjeve založbe iz leta 1973 navaja, da je bog *"osebno (oblikovano), nadsvetno ali vsaj nadčloveško bitje ali sila"* in da je v znanih monoteističnih religijah pojmovan kot en sam, večten, vsemogočen in oseben. Ime krščanskega boga je (v slovenščini in nekaj drugih slovanskih jezikih) Bog (Krušič et al., 88).

V angleško-angleškem slovarju, ki razlaga pomene angleških besed, je pomen besede *'god'* opredeljen takole: *nadčloveško ali nadnaravno bitje, za katero velja, da kontrolira naravne sile in usode ljudi in ki je čaščeno ali deležno naklonjenosti oz. pokore s strani človeka; personifikacija katere koli naravne sile (v izvorniku: "A superhuman or supernatural being regarded as controlling natural forces and human destinies and worshipped or propitiated by man; ... ; a personification of any of the forces of nature; ..."; ENG, 500).*

Beseda **'boštvo'** pomeni isto kot božansko bitje oz. bog (SSKJ, 60–61). Razen tega, da je starinska, je njena (pomensko bolj nevtralna) prednost pred besedo moškega spola *'bog'* v tem, da je srednjega spola. Kako naj namreč vemo, da naj bi bil t. i. stvarnik prav moškega (in ne ženskega ali srednjega) spola?! In če bi naj bil moškega spola, bi bilo ta spol mogoče določiti le na podlagi soobstoja (njemu ustreznega, spolno nasprotnega oz. drugačnega) božanskega bitja ženskega spola, tj. boginje. Pri tem ima beseda **'boginja'** v slovenščini poleg pomena *'žensko božansko bitje'* še dva pomena: občudovana ženska in prerokovalka (SSKJ, 55). Prav zaradi teh jezikovnih večpomenskosti in pomensko logičnih nedorečenosti je bolje namesto besede *'bog'* v razpravah o religijah, ateizmu ipd. uporabljati pomensko bolj nevtralnno besedo *'boštvo'*.

### 3. RELIGIJA, VERA, VERSTVO, VEROVANJE, DUH, DUHOVNOST

Etimološki oz. izvorni pomen besede **'religija'** je *'znova in znova premišljati'*, tj. *'ponovno brati oz. zbirati (misli)'*. Tak je namreč pomen latinske besede *'relegere'*, iz katere je beseda *'religija'* nastala (Snoj, 532). Latinska beseda *'relego'* ima sicer več pomenov: (a) *poslati, odpraviti; koga izriniti; oddaljiti, popraviti; nekemu kaj vpisovati;* (b) *spet zbrati, oviti; spet prepotovati, prevaliti; spet brati; pogovarjati se o nečem; spet premišljati* (LAT-HR, 298). Latinska beseda *'religio'* ima več pomenov oz. so z njo ti v neposredni zvezi: *razmišljanje, dvom; vestnost; pobožnost, strah božji, duševnost, vera;*

praznoverna bojazen, praznoverje; spoštovanje, služba božja; verski obred; sveto; greh, prekletstvo; obveza, prisega; svetost; svetinja (LAT-HR, 298).

Danes besedo 'religija' v slovenščini razumemo predvsem kot sopomenko za besedi 'vera' in 'verovanje' (v smislu zavesti o obstoju boga, nadnaravnih sil) ter pogojno tudi kot sopomenko za besedo 'verstvo' (s prilastkom, npr. 'krščansko verstvo oziroma religija') (SSKJ, 1158).

Splošni leksikon Cankarjeve založbe iz leta 1973 navaja, da je religija "oblika družbene zavesti z značajem svetovnega nazora, ki v vsakokratnih okoliščinah odraža prevladujoče naravne in družbene sile v fantastični, od človeka, narave in zgodovine neodvisni podobi; temelji na nepoznavanju in na nezadostnem obvladovanju naravnih in družbenih zakonitosti, izraža pa se v pripisovanju stvariteljske vloge nadzemeljskim silam (duhovom in bogovom) in občutku odvisnosti od njih ter v iluzijskih kulturnih dejanjih, obredih ipd." (Krušič et al., 829 in 830).

Beseda '**vera**' etimološko izhaja iz besed oz. njihovih korenov, ki so v zvezi s pomeni 'zaupanje, zvestoba, soglasje', (izkazovati) 'prijaznost', 'paziti, biti pozoren, opazovati' (Bezljaj, Š–Ž, 300) in 'resničen, pravi' (Snoj, 711). V današnji knjižni slovenščini ima beseda 'vera' vrsto pomenov, in sicer: (1) zavest o obstoju boga, nadnaravnih sil; (2) sistem naukov, norm, vrednot in dejanj, obredov, v katerih se kaže zavest o obstoju boga, nadnaravnih sil (= '**verstvo**'); (3) prepričanost o obstoju, resničnosti tega, kar vsebujejo nauki o bogu, nadnaravnem; (4) s tradicijo prenašano mnenje o obstoju česa skrivnostnega, o skrivnostni moči česa; (5) prepričanost o obstoju, možnosti nastopa, uresničitve zlasti česa zaželenega; (6) prepričanost o uspešnosti, učinkovitosti koga ali česa; (7) (v starinskem pomenu) prepričanost o poštenosti, iskrenosti koga; (8) ... itd. (SSK1, 1503 in 1505).

Iz zgornjih opredelitev izhaja, da je pomenski razpon besede 'vera' in njene rabe v slovenščini zelo širok in da se ne nanaša samo na boga/-ove, religijo/-e ipd. Enako lahko ugotovimo za besedo '**verovanje**'. Ta je (1) v zvezi z glagolom 'verovati' (npr. verovanje v duhove, verovanje v lastne sile), nadalje (2) povezana s pomenom 'kar se veruje v zvezi z bogom, nadnaravnimi silami' ali tudi čim skrivnostnim, umišljenim; pomeni lahko tudi (3) (ekspresivno) skupek kakih naukov, načel, v katera se veruje (npr. novo estetsko verovanje) (SSK1, 1504).

Beseda 'duhovnost' izhaja iz besede '**duh**', ki ima širok nabor pomenov: razumsko-spoznavna stran človeka; miselne, značajske značilnosti; nadarjenost, sposobnost; splošne miselne, nazorske značilnosti (npr. v besedni zvezi 'duh časa'); splošno psihično razpoloženje; (v religijah in mitologijah) bitje netvorne narave; (v različnih religijah) nematerialno, neumrljivo bistvo človeka; duša; (v idealističnih filozofijah) nematerialno počelo vsega, kar je; zmožnost zaznavati vonj ... (SSKJ, 179). Beseda 'duh' (angl. spirit, nem., Geist) je v spiritualnem smislu tisto, kar "nima le individualne narave, temveč v nekem smislu presega duševnost posameznika oziroma ga staplja v širše nelokalne razsežnosti – duhovne (spiritualne) dimenzije." (Peruš, P). Beseda '**duhovnost**' pomeni usmerjenost k nematerialnim vrednotam; duševno, duhovno življenje človeka; (v idealističnih filozofijah) od telesa neodvisni, samostojni del človekovega bistva (SSKJ, 179).

#### 4. ATEIZEM, POSVETNOST, LAICIZEM, SEKULARIZEM, SEKULARNI HUMANIZEM, AGNOSTICIZEM

Beseda '**ateizem**' ima nasprotni pomen kot beseda 'teizem' in torej vsebinsko meri na brezboštvo, tj. na tajeenje, nepriznavanje boga, na zanikanje obstoja boga in njegovega vplivanja na svet (SSKJ, 25 in 1382). Starinska sopomenka za 'brezboštvo' je 'bogotajstvo', za 'brezbožnika' pa 'bogotaj' ali 'bogotajec' (SSKJ, 55).

Beseda '**posvetnost**' označuje tiste vrste lastnost ali značilnost (nekoga ali nečesa), ki ni verskega, oziroma cerkvenega značaja oziroma ni duhovno, versko usmerjen/-a /-o. Pri tem se beseda oz. prilastek 'posvetno' lahko nanaša na različne entitete, npr. na človeka, mišljenje, glasbo, oblast ... (SSKJ, 942). Beseda 'posvetnost' korenini v besedi 'svet', katere etimološki pomen primarno izhaja iz 'svetloba, svetiti, osvetliti', kar izhaja iz pomenske zveze 'kar je svetlo, kar se vidi' (Snoj, 622)..

Sekundarno in neposredno se beseda 'svet' veže na pojme 'vesolje, stvarstvo, Zemlja, ljudje, človeštvo' (Bezljaj, P–S, 348),

Beseda '**laicismem**' pomeni stanje ali nazor (zavzemanje), da je vera izključena iz javnega življenja (SSKJ, 474).

**Sekularizem** je težnja po sekularizaciji vzgoje, šolstva ...; beseda '**sekularen**' pomeni sicer 'stoleten', figurativno pa 'posveten' (laičen, necerkven) (Verbinc, 640). Besedo 'sekularizem' je leta 1841 skoval angleški mislec Holyoake in jo definiral kot 'razširitev svobodnih misli na področju etike'. R. W. Frank jo je leta 1945 opredelil kot 'utilitarno družbeno etiko, ki se poteguje za človeški napredek ne oziraje se na religijo in izključno s človeškimi izvodi, znanostjo in družbeno organizacijo' (CSH-a).

Besedna zveza "**sekularni humanizem**" (tudi 'posvetni humanizem') označuje celovit in poglobljen nereligiozni življenjski nazor, ki vključuje naturalistično filozofijo, vesoljno širok miselni okvir, utemeljen na znanosti, in dosledno zgrajen etični sistem. Sekularni humanizem se dotika vseh vidikov življenja (vključno z vrednotami, smislom in identiteto), zato je širši od ateizma, ki se nanaša le na neobstoj boga ali nadnaravnega. "Klasifikacijsko oz. taksonomsko gledano je moja družina Svobodomisleci (vključujoč ateiste, skeptike, agnostike), moj rod je Humanist (vključujoč religijsko utemeljene humaniste) in moja vrsta je Sekularnež." (**John Rafferty**) (CSH-b).

Beseda '**agnosticizem**' označuje filozofski nauk, ki pravi, da bistvo stvari ni dostopno človeškemu spoznanju (SSKJ, 5), tj. taji možnost popolnega spoznanja objektivnega sveta. Figurativno pomeni beseda 'agnostik' dvomljivec, oseba, ki težko kaj verjame. Beseda izhaja iz grške besede 'gnosis', ki pomeni 'znanje, spoznanje' (vedenje) (Verbinc, 32). Agnosticizem je filozofsko stališče, da je resničnost nekaterih trditev, posebej teoloških trditev o obstoju boga, bogov ali božanstev, bodisi neznana bodisi je sploh ni mogoče poznati. V enaki meri je agnosticizem zadržan do ateizma in trditev o neobstoju boga (Wikipedia).

## 5. RAZPRAVA IN PREDLOGI

### 5. 1. Srž bogov in božjevernosti

Avtor tega prispevka (si) pojasnujem vsebino in vlogo boga (pol/bogov, pol/boginj ...) ter božjevernosti (tj. religij, verstev, verovanj ...) v življenju posameznika in/ali (delov) družbe na način, kot sledi.

Bogovi so povnanjena, običajno tudi posebljena človekova hotenja po dobrem zase, in sicer predvsem v okoliščinah človekove (tj. posameznikove ali kolektivne) nemoči in hkrati občutka ali zavedanja, da nikjer 'dovolj blizu', dosegljivo, v okolišnji družbi ni ali ne bo pomoči (rešitve) za težavo, problem, nezadoščeno potrebo posameznika oz. družbene skupine. Bogovi so človekove iz njega samega proizvedene predstave, 'hotene domišljajske materializacije', v katere religiozni ('duhovni') človek projicira oz. v njih zbira in koncentrira svoje lastne duševne in fizične ne/moči, svoja hotenja, pričakovanja, upanja, čustva, strahove, bojazni ipd. Bogovi so človekove figure iz njegovih lastnih predstavni svetov, ki se gibljejo po tirnicah človekovih interesov kot planeti okoli sonca in ki jih 'človek-zvezda' osvetljuje in vedno znova oživlja. Zato s smrtjo religioznega ('duhovnega') posameznika umrejo tudi njegovi (osebni) bogovi, tisti pa, ki jih je neka družbena skupina institucionalizirala, ritualizirala, vnesla v življenjsko, družbeno, doživljajsko, mišljenjsko, čustveno ... prakso pripadnikov te skupine, pa 'živijo' naprej, in sicer vse dotlej, dokler jih potrebuje in živi dotična družbena skupina, zlasti in predvsem njen vodstveni del.

Bog je človekovo ( duševno, pojmovno, mišljenjsko, čustveno, 'misločutno') sredstvo za dviganje oz. povzdigovanje samega sebe nad nesrečo, nad težavo, negotovost, nepreskrbljenost, neljubljenost, neznanje, nad sovražnika, konkurenta, nevarnega drugega človeka .... Bog je predvsem tisto, kar človeku manjka, a hkrati zelo potrebuje – pa tega ni nikjer 'na dosegu roke'. Zato je bog največkrat človekov izhod v sili.

Eden od pomembnih razlogov, zaradi katerih si človek (skozi zgodovino Homo sapiensa sapiensa) kar naprej oblikuje takšne in drugačne pol/bogove in podobna bitja, je človekova 'socialnost', družbenost, družabnost, tj. zmožnost in potreba, da si človek oblikuje svojo 'socialno mrežo', mrežo pripadnikov svoje družbe: sorodnikov, znancev, sodelavcev, sovaščanov, someščanov, somišljenikov ... in tudi hišnih pol/bogov, dobrih palčkov-pomočnikov, vil rojenic in sojenic, nebeškega zbora angelov, dvora bogov ipd. Človeku ne zadošča, da bi nosil svoje duševne moči, hotenja, bojazni ... zgolj v samem sebi, pač pa jih spričo svoje 'socialne note' (družabnega bistva) in spričo svojih domišljjsko-predstavnih zmožnosti hote ali nehote izoblikuje v (navidezne) zunanje 'partnerske entitete'. Zanje si nato umišlja, da mu pomagajo, rešujejo njegove težave, ga usmerjajo skozi življenje, ga svarijo ipd. Omenjeno umišljanje pa ima na človeka in družbo še kako dejanske ('praktične', neumišljene) učinke, in sicer dobre, slabe ali nevtralne. Ocene oz. ovrednotenja ne/pozitivnost teh učinkov so raznolike, pač izhajajoče iz teh ali onih kriterijev ocenjevalcev. Pomembno pri tem je, s katere družbene ravni sodimo o ne/pozitivnosti praktičnih učinkov omenjenega božjevernega umišljanja. Kar je dobro za konkretnega posameznika ali ožjo družbeno skupino (npr. konkretno versko skupnost), je namreč lahko slabo za širšo družbo (človeštvo) – in obratno.

Božjevere (tj. religije, verstva, verovanja ...) so glede svojega idejnega 'značaja' bolj ali manj kompleksni 'sistemi napačnih odgovorov na ne/napačna vprašanja' – namreč 'ne/napačna vprašanja' v tem smislu, da pogosto (namerno, zainteresirano) ne izpostavljajo ali problematizirajo tistega (v zvezi s konkretnim človekom in konkretno družbo), kar bi bilo treba izpostaviti ali problematizirati, 'napačni odgovori' pa v tem smislu, da pogosto (namerno, zainteresirano ali ponevedoma) ponujajo takšna pojasnila, ki merijo mimo dejanske vzročno-posledičnosti dogajanj v človeku, družbi in naravi ali vsaj ne vključujejo omenjene vzročno-posledičnosti.

## 5. 2. Družbene pritikline k 'božjemu'

Osrednji (so)pomeni besede 'boštvo' (bog) se nanašajo na nadčloveško moč (silo), oblast (boga) nad človekom, človekovo podrejenost (boštvu) in človekovo nemoč (napram boštvu oziroma nasploh). Dodatni (so)pomeni besede 'boštvo' (bog) so v zvezi z darovi, dobrinami, premoženjem, imetjem (>> bogastvo, uboštvo), s slabo ali dobro usodo, (ne)srečo, z ubogljivostjo oz. poslušnostjo in z veličastjem ter očarljivostjo (>> božanskost). Glede na to, da beseda 'boštvo' (bog) pomensko meri na nedoločljiv oz. težko določljiv vzvišeni bivajoči subjekt, ki da deli ali daruje (dobre, usodo), ustvarja ta beseda v tistih, ki so z njo nagovorjeni, vtis, da delitev dobrin ali usode (življenjske kariere) med ljudmi ni stvar njihovega truda, naprežanja, (medsebojnega) boja, dogovora ali znotraj-družbenih možnosti, priložnosti, razmerij in pogojev, temveč posledica odločitev in delovanja neznanega, vrhovnega, onstranskega, izven-družbenega bitja. Iz takšnega vtisa izhaja tudi 'medvrstično izrečeni' napotek, da se naj verniki z zadevami delitve dobrin ne ukvarjajo in naj ta opravek raje prepustijo nekemu drugemu.

Zainteresiranost miselnih konceptov, katerih pomembna sestavina je kategorija 'boštvo' (bog) in zlasti naklonjenost slednjemu, je vgrajena v sam pomenski temelj besed, kakršni sta npr. bogastvo in uboštvo. Ti besedi že sami po sebi, tj. v svojem dobessednem pomenu oz. besedni zgradbi napeljujeta svojega poslušalca na misel, da je tisti, ki je naklonjen boštvu oz. povezan z njim, bogat (premožen), tisti, ki je od boštva proč oz. od njega oddaljen, pa ubog (siromašen, reven). To je zlasti pred nekaj stoletji veljalo dobessedno: plemiči so cerkvenim dostojanstvenikom, ki so zavzeto in uspešno oznanjali vero v boga, podarjali fevde, zgradbe, vasi, tlačane in jih s tem nedvomno bogatili ter jim tako prinašali užitke. Za razliko od teh 'srečnežev, ljudi z dobro usodo' pa t. i. krivoverci omenjenega ne le da niso bili deležni, pač pa so bili nekateri od njih celo tako zelo ubogi (dobessedno: proč od boga, oddaljeni od njega), da so – kašno naključje! – po 'zaslugi' taistih plemičev in cerkvenih dostojanstvenikov končali na versko gorečih grmadah (torej so v neznosnem trpljenju ostali brez vsega – dobrin, sreče, užitkov, življenja).

Opozoriti je treba še na hierarhično, 'gospodokratsko' ali 'elitokratsko' matrico (odnosov boštvo – človek, človek – človek, družbena skupina A – družbena skupina B, narava – človek, žival – človek ...),

ki je zapopadena v pomenih, povezanih z boštvom in božjim (bog je vrhovni gospod, naj se zgodi njegova (brezprizivna) volja; v angl. jeziku je eden od pomenov besede gods (bogovi) 'gledalci v zgornji galeriji gledališča' (ENG, 500)). Omenjena matrica je povšeči vsem tistim, ki (tudi 'tuzemske', stvarne družbene odnose želijo ukrojiti oziroma jih ohraniti, utrditi kot hierarhične, neenakostne, v znamenju nadrejenosti (enih) in podrejenosti (drugih). V tem hierarhično-gospodstvenem (so)pomenu boštvo in božje služi tem 'hierarho-ljubnim' ljudem kot sredstvo legitimiranja (upravičevanja, potrjevanja) medčloveške, družbene, 'tuzemske' hierarhije in predvsem legitimiranja iz nje izhajajoče neenakostne delitve (družbeno proizvedenih) dobrin (bogu, kar je božjega, cesarju, kar je cesarjevega ... fevdalcu, kar je fevdalčevega, kapitalistu, kar je kapitalistovo ...). Ni naključje, da imajo tisti, ki zagovarjajo božjo in tuzemsko hierarhijo, običajno od te hierarhije neko korist in da potemtakem z zagovarjanjem omenjene hierarhije v prvi vrsti (prikrito) branijo svoje interese.

### 5. 3. Od boga do protoboštva

Ob zgoraj navedenem problematiziranju medčloveškega, družbenega učinkovanja (so)pomenov besed, ki so v zvezi z besedo 'bog', je treba pozornost posvetiti tudi in zlasti osnovni jezikovno-pomenski opredelitvi besede 'bog' v slovarjih oz. obči medčloveški komunikaciji. Kot je že navedeno zgoraj, besedo 'bog' slovarji povezujejo z nadnaravnim bitjem, ki ima nadzor nad naravo ali njenimi deli ter v tem okviru pomembno ali celo odločilno vpliva tudi na ljudi. Tisto, na kar je treba biti ob tovrstnih opredelitvah pozoren, je, da v njih ni eksplicitne navedbe, da gre za domnevno, torej s strani človeka predpostavljeno bitje in da so tudi nadnaravne ipd. zmožnosti tega bitja človekova domneva. Ta opazka je ključna, saj razkriva nazorsko (preozko) opredeljeno, idejno zainteresirano, tendenciozno pomensko opredelitev besede 'bog'. Beseda 'bog' namreč izhaja iz teistično obeleženega človekovega miselnega sveta (bog obstaja tudi zunaj človeka in družbe, bog vpliva na svet in ljudi itd.), ne pa iz 'ateističnega' ali agnostičnega. Sama po sebi zato beseda 'bog' ni pomensko nevtralna, kar odločilno vpliva na vsa razglabljanja, v katerih je uporabljena.

Spričo zgornjega spoznanja se kaže potreba, da za potrebe nazorsko bolj nevtralnega, večidejno ali mnogozorno (Menekoprava) obeleženega razmišljanja o temah, ki so povezane z bogom, božjim, religijami ipd., uporabimo pojme, ki izhajajo iz polja večidejnosti oz. mnogozornosti, tj. iz bolj dodelanega, podrobnejšega in širšega načina razmišljanja – in ne torej iz ožje ali tendenciozne idejnosti. V ta namen opredelimo na tem mestu nekaj novih pojmov, in sicer najprej **'protoboštvo'**, v nadaljevanju pa še pojme **'eksiboštvo'**, **'metoboštvo'** in **'sociboštvo'**.

Izhajajoč iz poznavanja različnih religij (verstev, verovanj ...) in njihovih vsebinsko-pomenskih opredelitev boga, bogov, boginj, polbogov ipd. in izhajajoč iz raznolikosti mnenj ljudi o ne/obstoju letih lahko vpeljemo splošni pojem, ki označuje katerega koli boga (boginja, boštvo), polboga (polboginja) ali sorodno entiteto ('bitje') iz katere koli religije (verstva, verovanja ...) in hkrati zajema osnovna stališča ljudi glede njihovega ne/obstoja. Ta pojem naj bo 'protoboštvo', ki je sestavljena iz besed 'proto' (prvi, začetni, osnovni) in 'boštvo' (bog, boginja). Pomen besede definirajmo tako: **"protoboštvo je človekova besedna oznaka, ki se nanaša na človekovo predstavo vsega-zmožnega ali skoraj-vsega-zmožnega večnega ali (domala) neumrljivega nadnaravnega bitja, pri čemer se zadevna zmožnost nanaša na dejanja nadziranja, usmerjanja, vplivanja, stvaritve in/ali spreminjanja celotnega stvarstva (tj. narave, vesolja) ali dela/-ov le-tega; glede načina ne/obstoja tega bitja so s človeškega zornega kota tri možnosti: 1. bitje obstaja le v človekovi predstavi oz. domišljiji; 2. bitje obstaja samo na sebi, torej (tudi) izven človekove predstave oz. domišljije; 3. o tem, ali bitje obstaja ali ne obstaja (tudi) izven človekove predstave oz. domišljije, človek ne zmore presoditi"**.

Z besedo 'protoboštvo' lahko torej merimo na to ali ono bitje z 'božjimi' ipd. lastnostmi, npr. na Jehovo, (krščanskega) Boga, Alaha, Zeusa, Thora. Svantevida, Krišno, hudiča, angele, skrate, sojenice, rojenice itd.

Beseda 'protoboštvo' je tvorjena v polju slovenskega jezika (in nekaterih drugih slovanskih jezikov), pri čemer je možno iz nje preprosto narediti različice za druge jezike (npr. angl. 'protogod', nem. 'Protogott' itd.).

V nadaljevanju so – izhajajoč iz pojma protoboštvo – opredeljeni še dodatni novi osnovni pojmi, ki nam bodo omogočili interesno manj ozko oz. idejno bolj nevtrarno razglabljanje o 'božjih zadevah'.

#### 5. 4. Eksiboštvo, metoboštvo, sociboštvo

Celota človekovih duševnih (miselnih, čustvenih, pod/zavestnih, nezavednih ...) dejavnosti se nanaša na vsaj tri ravni ali sklope: (1) **pojavnost** nečesa (zunaj in/ali znotraj človeka); (2) človekovo čutno, čustveno, miselno, ne/zavedno ... **doživljanje** te pojavnosti; (3) človekovo ponotranjeno ali povnanjeno **izražanje** tega svojega doživljanja. Govorimo torej o triadi 'pojav – doživljanje – izraz' ali o triadi '(samonasebna) entiteta – (človekov) označenec – (človekov) označevalec'. Pri omenjeni triadi je (1) pojav lahko npr. hiša, drevo, knjiga, lakota, bolečina, bog ...; (2) doživljanje je lahko npr. opazovanje hiše ali drevesa, branje in razumevanje knjige, čutno in/ali čustveno doživljanje lakote ali bolečine, občutenje in/ali 'umišljanje' boga ...; (3) izraz je lahko npr. vzklik "Glej hišo!" ali reklamni oglas z vključeno besedo 'drevo', šolarjeva obnova odlomka prebrane knjige, statistični podatki o lakoti, lirski pesem o bolečini, religiozno besedilo o čudežnem dejanju boga ....

Izhajajoč iz zgoraj predstavljene triade lahko o 'boštvo' (bogu, bogovih, boginjah ...) govorimo na treh ravneh: (1) boštvo kot (avtonomna, od človeka neodvisna) pojavnost zunaj in/ali znotraj človeka oz. družbe; (2) človekovo doživljanje/ideja/predstava 'nečesa-kar-je-boštvo' oz. 'nečesa-kar-naj-bi-bilo-boštvo'; (3) človekovo izražanje svojega doživljanja boštva (ubeseditiv, upodobitev, uglasbitev, ugraditev (namreč v sakralno stavbo) ipd. boštva). Kot nasledek zgornje razdelave vpeljimo tri nove pojme:

a) boštvo kot zunajčloveška pojavnost, entiteta >> **eksiboštvo**;

b) boštvo kot človekova domneva, 'nejasno doživljanje' ... >> **metoboštvo**;

c) boštvo kot človekova tvorba, miselno-čustveni konstrukt, 'religiozni artefakt' ... >> **sociboštvo**.

V navezavi na v prejšnji podtočki navedeno opredelitev pojma 'protoboštvo' lahko določimo podrobnejši pomen zgoraj naštetih treh pojmov:

a) **eksiboštvo** je beseda, ki označuje tisto (človeško-interpretativno) različico protoboštva, ki je obstoječa oz. bivajoča sama zase, tj. neodvisno od človeka in/ali družbe (predpona 'eksi-' izhaja iz besed 'eksistenca' (obstoj, bivanje) ali 'eximius', v latinščini izvzet, izvrsten, poseben (LAT-HR, 132); ker beseda 'boštvo' pomeni v osnovi isto kot besedi 'bog', 'boginja', so sopomenke besede 'eksiboštvo' naslednje besede: 'eksibog', 'eksiboginja', v angl. 'exigod', v nem. 'Exigott' itd.);

b) **metoboštvo** je beseda, ki označuje tisto (človeško-interpretativno) različico protoboštva, katere obstoj oz. bivanje je izven človekovih zmožnosti spoznanja, dojetja, potrditve (predpona 'meto-' je sestavljenka in izhaja iz besede 'metafizičen', kar pomeni 'sloneč na abstraktnem razglabljanju; nadčuten, s čuti nezaznaven, zunaj meja izkušnje' (Verbinc, 447 in 448) in iz besede 'anthropos' (v grščini 'človek'; Verbinc, 57); predpona 'meto-' se torej pomensko nanaša na nekaj, kar je zunaj meja človekovih zmožnosti; sopomenke besede 'metoboštvo' so 'metobog', 'metoboginja', v angl. 'metogod', v nem. 'Metogott' itd.);

c) **sociboštvo** je beseda, ki označuje tisto (človeško-interpretativno) različico protoboštva, ki obstoji zgolj v človekovi predstavi, tj. 'biva' le v predstavah, doživljanju in delovanju nekaterih ljudi oz. dela družbe (predpona 'soci-' izhaja iz latinske besede 'societas', kar pomeni 'družba' (Verbinc, 664) – s tem predpona 'soci-' meri na socialno oz. družbeno pogojenost (predstav o protoboštvo, bogu, božjem ...); sopomenke besede 'sociboštvo' so 'socibog', 'sociboginja', v angl. 'socigod', v nem. 'Socigott' itd.).

V navezavi na zgoraj opredeljene pojme so v nadaljevanju dodatni pojmi, informacije in razglabljanja.

Pojem **protobožnik** ali **prototeist** označuje osebo, ki zagovarja koncept protoboštva oz. soglaša s tem konceptom.

Za **eksibožnike** ali **eksisteiste**, tj. zagovornike koncepta eksiboštva (v tej ali oni 'konkretizirani' obliki, npr. (krščanski) Bog, Alah, Zeus, Thor, Svantevid ...), sta metoboštvo in sociboštvo problematična pojma oz. koncepta. Enako velja za zagovornike koncepta sociboštva (tj. **socibožnike** ali **sociteiste**) glede njihovih pojmovanj eksiboštva in metoboštva ter za **metobožnike** ali **metoteiste** glede njihovih pojmovanj eksiboštva in sociboštva. Dolga zgodovina medsebojnih prepričevanj naštetih kaže, da drug drugemu nikakor ne uspejo dokazati svojega prav. To je posledica: (a) močne, neomajne (običajno prikrite, netransparentne) osebne in/ali družbene zainteresiranosti razpravljavcev; (b) nerazpolaganja z znanjem, informacijami (namreč o tem, kaj je 'tam čez', in sicer tako v človeku samem in njegovi duševnosti kot tudi in predvsem na časovnem 'začetku' ali prostorskem obrobju vesolja); (c) nerazčiščenosti, kdo naj komu prvi (ponovljivo, tudi s strani drugih preverljivo) 'dokaže' svojo (za drugega) problematično trditev (prepričanje, tezo, predpostavko ...); (č) logično-spoznavne, čustveno-doživljajske, 'dušeslovne' ipd. (ne)spretnosti ali (ne)veščine razpravljavcev.

V zvezi s pojmom 'boštvo' (bog, boginja) in v zvezi z onstranskostjo, vseprisotnostjo, nedoumljivostjo, preseganjem človeka ipd., kar 'boštvu' kot domnevno obstoječi entiteti mnogi ljudje pripisujejo, je treba opozoriti na **odločilni pomen človekovih oz. družbenih interpretacij boštva**. Le-to je 'običajnemu človeku' spočetka, v prvi fazi (njegovega življenja) skoraj vedno predstavljeno preko drugega človeka, tj. skozi medčloveško komunikacijo. V nekogaršnji 'pogovor z bogom' je torej praviloma vključen prerok, apostol, duhovnik, nuna, menih, starši, babica, teta, po drugem človeku napisano besedilo, posebej oblikovana verska stavba ('božji hram'), ki so jo zgradili ljudje, TV oddaja, ki jo je pripravila skupina ljudi itd. Ta takorekoč stalna, po-človeku-posredovanost oz. interpretiranost božjega, običajno izdatno spremljana z zainteresiranimi družbenimi vsebinami, dodatno upravičuje vpeljavo in rabo pojma 'sociboštvo'.

**Sociboštvo** je mnogoplastna antropogena entiteta, stvarno obstoječa kot večgeneracijsko, čez-zgodovinsko, kolektivno, družbeno tvorjeni 'izdelek' oz. 'religijski artefakt'. Sociboštvo je takšne vrste materializirana umišljenost, ki ni 'gola', ki ni zgolj 'čista' ideja/teza/predstava (boštva, boga, boginje), ampak vsebuje celo vrsto spremljajočih človeških oz. družbenih sopomenov, sestavin, pritikin, vsakršnih povsem konkretnih antropo-pridatkov. Ti pridatki so materializirani v obliki verskih stavb, knjig, rekvizitov, obredov, pouka, praznikov itd., nadalje v umetniških izdelkih (povestih, slikah, skladbah ...), v etičnih oz. vrednostnih normah ter pričakovanjih, v elementih vsakdanje življenjske prakse ljudi (navade, običaji, govornica ...), skratka, v raznolikih vrstah družbenih odnosov in načinih družbene komunikacije. Ključna značilnost sociboštva je torej to, da je njegova večplastna antropogenost (po-človeku-ustvarjenost) njegova edina, neobhodna in stalna sestavina. Ta antropogenost se poraja skozi tisto, kar pojmuje in prakticiramo kot 'miselno', 'govorno', 'spolno', 'starostno/generacijsko', 'religiozno', 'filozofsko', 'kulturno', 'etično', 'moralno', 'vrednostno', 'zgodovinsko', 'antropološko', 'etnološko', 'umetniško', 'pedagoško', 'vzgojno', 'nacionalno', 'vojaško', 'finančno' itd.

Zastaviti si je možno vprašanje, ali je smiselno in možno poleg zgoraj navedenih treh 'različic' **protoboštva** vpeljati še **četrto 'različico'**, tj. tisto, ki bi bila docela prosta človekove interpretacije, torej v celoti neodvisna od sleherne človekove umislitve, razlage, predstave, ubeseditve. S tem vprašanjem zadenemo ob same meje človeških spoznavnih (umskih, kognitivnih, duševnih, 'duhovnih', doživljajskih, interpretativnih ipd.) zmožnosti – vprašanje se namreč nanaša na (spoznavni, doživljajski) domet Homo Sapiensa tu in zdaj ter na njegov antropološki okvir (opredeljenost, 'zamejenost'). To vprašanje je zagotovo na prednji črti človekovih naprezanj k njegovim novim spoznanjem o svetu, času, trajanju, načinih obstajanja (stvari, bitij) ... o samem sebi.

Za človeka oz. za antropološki okvir njegovega uma/duševnosti (zaznav, spoznavnih zmožnosti, 'kapacitivnosti' dojetja ...) ne more obstajati takšna entiteta (pojav, stvar, zadeva, vsebina ...), ki bi bila izven njegove zmožnosti dojetja (spoznanja, zaznave ...). Tudi človekova 'razglasitev' (teza, predpostavka) o neobstoju tovrstne (izven človeko-svetne) entitete namreč sodi v okvir spoznavno-določnih zmožnosti človeka – in ne v 'prostor' zunaj tega okvira. Omenjena 'razglasitev' je namreč



opredeljena z ničemer drugim kot zgolj in predvsem s parametri človekovega ne/spoznanja. Četrta 'različica' protoboštva, tj. **bog-docela-sam-na-sebi**, tak, ki je povsem prost kakršnih koli človekovih interpretacij, je zato za človeško bitje, tj. za okvir človeškega dojetja/mišljenja/živetja nemožen, je s človeškega zornega kota docela 'brez-pomenski'. Je dobesedno 'sestavina', 'predmet', 'vsebina' (človekove) ne-misli, ne-zaznave, ne-spoznave, ne-dojetja, (antropološke) ne-(z)možnosti. Tisto, kar 'z zunanje strani' zamejuje polje človeškega spoznanja in kar je zmeraj lahko le rezultat človekove u-mislitve (spoznanja), izven človeške besede (predstave, misli ...) za človeka in za njegov miselno-spoznavni svet preprosto ne more obstajati. S tem pa še ni rečeno, da morda ne obstaja za kakšno drugo (vesoljsko, od Homo Sapiensa spoznavno drugačno ali bolj razvito) bitje. S tem pa smo že prešli na področje, ki je v domeni filozofije (ontologije ...), znanosti, znanstvene fantastike in (za nekatere) tudi teologije.

Spričo prej povedanega vpeljava četrte kategorije 'protoboštva', tj. boga-docela-samega-na-sebi, takšnega boštva torej, ki je v celoti izven vsakršnih vrst oz. oblik človeškega umevanja (doživljanja), človeško ni smiselna, možna, izvedljiva – niti pojmovno ne, pri čemer je seveda mišljeno človeško pojmovanje. Z omenjeno četrto različico 'protoboštva' nima človek kaj početi, ker se mu v istem trenutku, ko se začne z njo ukvarjati (jo misliti, doživljati, interpretirati, posredovati skozi samega sebe in svoj 'spoznavno-doživljajski aparat'), nujno 'prikaže' bodisi kot eksiboštvo, bodisi kot metoboštvo ali kot sociboštvo.

#### 5. 5. Dvojica 'teizem–ateizem' napram trojici 'eksiteizem–metoteizem–sociteizem'

V zvezi s pojmom 'ateizem' je treba opozoriti na nedorečenosti in dvoumnosti v zvezi z njegovim pomenom in interpretacijami tega pomena.

**Slovarska razlaga besede 'ateizem'**, ki pravi, da gre pri tem za 'brezboštvo', je **problematična** že na ravni prevoda iz grščine oz. latinščine v slovenščino. Ta beseda namreč dobesedno ne pomeni 'brezboštvo', temveč 'neboštvo' ('neboštvenost', 'nebogovànje', 'nebógovstvo'). Razlika je pomembna. Pomensko na necelost meroča predpona 'brez-' seveda nima istega pomena kot pomensko nikalno usmerjena ali na nasprotni pomen (od nečesa) meroča predpona 'ne-'. Beseda 'brezboštvo' namreč meri na stanje brez boštva, na pomanjkanje boštva, torej na nekakšno (miselno, čustveno ...) nepopolnost, pomanjkljivost, hibo, 'invalidnost' (primerjajmo: brezglavost, brezsrčnost, brezvoljnost, breznožnost ...). Beseda 'ateizem', kakor je kot 'brezboštvo' obrazložena v slovarju, je torej že sama v sebi, v svojem izhodiščnem pomenu vrednostno slabšalno označena.

**Pomenska problematičnost besede 'ateizem'** korenini še v drugih razlogih. Če izhajamo iz (religijsko tvorjene, izhodiščno postulatne) opredelitve pomena besede 'bog', ki ji je imanentno, da bog dejansko obstaja tudi izven človeka oz. družbe (oz. ji ni imanentno, da je 'bog' zgolj človekov izmislek ali domneva), lahko meri pojem 'ne-bog' (v smislu 'boga ni' ipd.) le na nekaj, kar je nemogoče, kar je neobstoječe – i, preprosto zato pač, ker je 'bog' že po definiciji (besede 'bog') obstoječa entiteta. Ker je besedna zveza 'ne-bog' srž pojma 'ateizem', je posledično tudi slednji utemeljen na pomensko-logično problematični, nemogoči, absurdni osnovi. Beseda 'ateizem' namreč v tem risu implicira 'zanikanje postulatne potrjenosti', pomeni nekaj takšnega kot 'ni res, da obstaja tisto, kar obstaja' ali 'ni res, da je res tisto, kar je res'. Neprevidni uporabniki besede 'ateizem' so torej ves čas ujeti v besedno-pomensko past, ki so jim jo nastavili 'teisti'. Gibljejo se torej na tujem, že v izhodišču proti njihovim miselnim konceptom naperjenem pomenskem polju. Zato je vsaka take vrste besedna bitka s 'teisti', ki jo 'ateisti' bijejo z (namerno skrhanim) orožjem (beri: pojmi, tezami ...), ki so jim ga v roke potisnili (nihče drug kot prav) 'teisti', že vnaprej izgubljena.

Pojem 'ateizem' je vsebinsko paradoksalen tudi znotraj samega sebe, in sicer v primeru, če ga mislimo z gledišča tistih, za katere se beseda 'bog' nanaša na nekaj zgolj človeško umišljenega oz. zgolj na neko znotraj človeka oz. družbe obstoječo entiteto. Pojem 'ateizem' namreč govori o 'zanikanju' nečesa (tj. boga), za kar 'ateisti' sami pravijo, da ne obstaja. Govori torej o 'zanikanju' (z vidika 'ateistov') neobstoječega, o negaciji 'zanikovanega', o negaciji 'negativitete'. Govori "ne obstaja, kar itak ne obstaja". Če je nekaj neobstoječe ('nično'), obstaja tega istega pač ni treba še posebej oz.

dodatno zanikovati! Ali v matematičnem jeziku povedano: minus nič je še zmeraj nič. Za podrobno in dosledno razmišljujočega 'ateista' je torej na ravni osnovnih miselnih konceptov in njihovih poimenovanj oz. ubeseditiv problematičen ne le teizem, temveč celota 'siamskega pojmovnega dvojčka' teizem–ateizem.

Pomenska problematičnost besede 'ateizem' navsezadnje izhaja še iz tega, da je 'bog' vsaj na en način nedvomno 'navzoč', 'izpričan', 'obstoječ' – namreč v mislih, doživljanju in prepričanjih religioznih ljudi, v religioznih organizacijah, stavbah, obredih, molitvah, spisih ipd. To je vendar evidentno, vsakomur jasno! Celovito 'zanikanje boga' je v nasprotju z obstojem prej naštetih, še kako (po Althusserju) družbeno obstoječih, delujočih in dejansko učinkujočih 'ideoloških aparatov'.

V zvezi s pojmovno dvojico 'teizem–ateizem' je treba opozoriti še na elementarno bipolarnost ('dvomonadno nasproti postavljenost') in poenostavljenost razumevanja zadevnih -izmov. **Pojmovne sheme A–B** so pomanjkljive in često namerno redukcionistične ter konfliktno zastavljene. V zadevnem primeru sta pač zamolčana oz. izbrisana (vsaj) agnosticizem in skepticizem (božje-skeptičnost). Vpeljava npr. agnosticizma takoj vodi v bolj celovito in ustrežnejšo razlagalno shemo **A–B–C**.

Iz zgornjih ugotovitev o pomenski problematičnosti pojma 'ateizem' izhaja potreba po vpeljavi takšnih osnovnih pojmov, ki bodo obravnavane vsebine izrazili v besedah na celovitejši, bolj dosleden in manj dvoumen način. Osnovo za to nam ponujajo zgoraj obrazloženi pojmi protoboštvo, eksiboštvo, metoboštvo in sociboštvo. Iz njih na tem mestu izpeljimo naslednje pojme in njihove razlage:

a) **prototeizem** je zagovarjanje koncepta protoboštva;

b) **eksiteizem** je zagovarjanje koncepta eksiboštva (slednjega v tej ali oni 'konkretni' obliki, npr. Jahve/Jehova, (krščanski) Bog, Alah, Zeus, Thor, Svantevid ....);

c) **metoteizem** je zagovarjanje koncepta metoboštva;

č) **sociteizem** je zagovarjanje koncepta sociboštva.

Zelo približno bi lahko rekli, da eksiteizem pomensko korelira s pojmom teizem, metoteizem s pojmom agnosticizem in sociteizem s pojmom ateizem. Vendar vsebinsko pri besedah v naštetih dvojicah ne gre za sopomenke, ker se izhodiščni pojmovno-konceptualni zastavek in definirani pomeni besed v teh dvojicah (eksiteizem–teizem, metoteizem–agnosticizem, sociteizem–ateizem) v dovolj razvidni meri razlikujejo.

Poenostavljeno povedano lahko razliko med pojmom 'ateizem' in 'sociteizem' opišemo takole: ateist pravi "boga ni", "bog ne obstaja" ipd., sociteist pa pravi "vsemogočno večno nadnaravno boštvo obstaja samo v predstavah in družbeni praksi ljudi". Ateistova izjava je miselno manj podrobna kot sociteistova. Slednja je pritrdilno obeležena, ateistova zanikovalno.

Beseda 'ateizem' v pojmovni triadi 'eksiteizem–metoteizem–sociteizem' izgubi smisel, ker namreč ni več jasno, kateremu od teh treh x-teizmov je ateizem nasprotje (negacija). A **prednosti uporabe triade x-teizmov** v primerjavi z dvojico 'teizem–ateizem' je še več. Ne le, da se izognemo pomensko-logičnim 'škrbinam', ki bremenijo pojem 'ateizem' in so navedene v začetku te podtočke. Obravnavano temo zajamemo bolj celovito in interesno bolj nevtralnno. Predvsem pa s triado x-teizmov omogočimo pristop v duhu zagovarjanja nečesa – za razliko od duha negiranja nečesa, ki je zapopaden v pojmu ateizem.

Ob opustitvi rabe dvojice 'teizem–ateizem' in hkrati vpeljavi trojice x-teizmov se nakazujejo **dodatni možni načini rabe pojmov eksite-, meto- in soci-teizem**. Tako bi se lahko npr. "Združenje ateistov Slovenije – ZAS" preimenovalo v "Združenje sociteistov Slovenije – ZSS", v primeru pridružitve metoteistov k taistemu združenju pa v "Združenje sociteistov in metoteistov Slovenije – ZSMS". "Katoliška cerkev" bi lahko dobila nov, ustrežnejši naziv "Eksiteistična katoliška cerkev", "Islamska skupnost v Republiki Sloveniji" pa "Eksiteistična islamska skupnost v Republiki Sloveniji" itd.

Navsezadnje pa bi takšna nova poimenovalna praksa odprla teoretične možnosti za nekoč-nekje-nekdaj formiranje "Metoteistične katoliške cerkve", "Sociteistične islamske skupnosti" itd.

## 5. 6. Svetoumje

Zgoraj naštetimi pojmi 'teizem', 'ateizem', 'eksiteizem' itd. so osrediščeni okoli pojma bog (boštvo, božanstvo ...) oz. pojma protoboštvo. Tako je npr. pojem 'teizem' slovarsko opredeljen kot 'nazor, ki priznava boga in njegovo vplivanje na svet' (SSKJ, 1382). Ker se tudi pojmi eksiteizem, metoteizem in sociteizem nanašajo na 'boštvo' oz. natančneje na protoboštvo, nam umanjka pojem za tiste vrste nazora/-ov, po katerem/-ih dogajanje na svetu ni vplivano s strani boga/-ov oz. protoboštva, temveč nečesa drugega – torej za nazor, ki je opredeljen brez ali mimo vključitve koncepta boga ali koncepta protoboštva. V ta namen tudi beseda 'posvetnost' (npr. v obliki 'posvetni nazor') ni ustrezna – posvetno je namreč v slovarjih opredeljeno kot tisto, kar ni verskega, cerkvenega značaja oz. kar ni duhovno oz. versko usmerjeno (SSKJ, 941). Zato je 'posvetno' navsezadnje le druga plat iste (božjeverne, religiozne) 'idejne medalje'.

Lahko postavimo tezo, da 'teistično zasnovane nazore' premorejo okvirno tisti ljudje, katerih umevanje tega ali onega je tesno povezano s konceptom boga oz. eksiboštva. Nazori takšnih ljudi so 'bogoumní'. Récimo torej, da je '**bogoumje**' skupna oznaka za vse tiste vrste človekovih oz. družbeno-skupinskih umevanj narave, človeka, družbe, zgodovine, sveta ..., ki so pomembno povezana s konceptom boga (bogov, boginj) oz. eksiboštva ali so osrediščena v tem konceptu. Kaj pa imamo 'ne-bogoumní' ljudi na razpolago takšnega, za kar lahko rečemo in mislimo, da pomembno ali vplivno (so)usmerja dogajanje na različnih ravneh stvarstva (tj. narave v najširšem pomenu besede), kakršnega (kakršno) poznamo – tj. na ravni posameznega človeka, (ožje ali širše) družbe, človeštva, Zemlje kot planeta, našega osončja, naše galaksije, vesolja ...? Odgovorov je več in so v prvi vrsti odvisni od ravni, ki jo imamo v mislih. Za posameznika, zlasti mladega, je zelo pomembno, v kakšni oz. kateri družini, sosedstvu, socialnem okolju živi? Za človeštvo je odločilnega pomena dogajanje v zvezi z Zemljo in Soncem, za naše osončje je odločilno dogajanje v 'našem' delu galaksije itd. Sklenemo lahko torej, da so pomembni dejavniki usmerjanja dogajanja na naštetih ravneh različni deli stvarstva, tj. celotne narave oz. celotnega sveta (svetov), kakršnega (kakršne) ljudi poznamo. Izhajajoč iz tega lahko rečemo, da s(m)o takšni ljudi 'svetoumní', da so njihovi nazori torej pomembno povezani ali celo osrediščeni v konceptu '(delov) sveta in njegovih notranjih razvojnih ali spreminjevalnih dejavnikov'. Naj bo torej '**svetoumje**' skupna oznaka za vse tiste vrste človekovih oz. družbeno-skupinskih umevanj narave, človeka, družbe, zgodovine, sveta ..., katerih vsebine izhajajo iz zaznav, podatkov, informacij, ugotovitev, spoznanj, doživetij, pomenov, namenov, ciljev, smotrov, smislov ..., pridobljenih in/ali tvorjenih iz človeštvu preverljivo spoznanega sveta in delov le-tega – in ne izvirajočih iz posameznikovih ali ožje družbeno subjektivnih, kakorkoli interesno ožje zaznamovanih, za druge ljudi nepreverljivih in/ali neverodostojnih predpostavk, predstav, pričakovanj ....

## 6. LITERATURA IN VIRI

Bezljaj, F. (1977). *Etimološki slovar slovenskega jezika (A–J)*. SAZU in Mladinska knjiga, Ljubljana.

Bezljaj, F. et al. (1995). *Etimološki slovar slovenskega jezika (P–S)*. SAZU in Mladinska knjiga, Ljubljana.

Bezljaj, F. et al. (2005). *Etimološki slovar slovenskega jezika (Š–Ž)*. SAZU in Založba ZRC, Ljubljana.

CSH-a: pridobljeno dne 10. 2. 2012 s spletne strani organizacije *Council for Secular Humanism*;  
[http://www.secularhumanism.org/index.php?section=main&page=sh\\_definitions](http://www.secularhumanism.org/index.php?section=main&page=sh_definitions)

CSH-b: pridobljeno dne 10. 2. 2012 s spletne strani organizacije *Council for Secular Humanism*;  
[http://www.secularhumanism.org/index.php?section=main&page=what\\_is](http://www.secularhumanism.org/index.php?section=main&page=what_is)

ENG: Hayward, A. L., Sparkes, J. J. (1962–1968). *The Concise English Dictionary*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1984.

Kos Grabar, J. (2011). *Pojmovnica* – zbirka razlag pomenov izbranih pojmov, ki so izrazi pojmovanj družbe oz. posameznih družbenih pojavov (še neobjavljeno).

Krušič, M. (uredn.) et al. (1973). *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana.

LAT-HR: Žepić, M, Horvat–Žepić, B. (19??). *Rječnik latinskoga i hrvatskoga jezika*. Zagreb.

Menekoprava: pridobljeno dne 10. 2. 2012 s spletne strani, namenjene *menekopravi in Listi SPS*;

<http://menekoprava.blogspot.si/category/kljucni-pojmi/mnogozornost/>

Peruš, M. (2000). *Biomreže, mišljenje in zavest* (E-knjiga). DZS, Ljubljana. Pridobljeno dne 10. 2. 2012 s spletne strani: [http://icarus.dzs.si/biomreze/bio\\_pr.htm](http://icarus.dzs.si/biomreze/bio_pr.htm)

Snoj, M (1997). *Slovenski etimološki slovar*. Mladinska knjiga, Ljubljana.

SSKJ: Bajec, A. (uredn.) et al. (1994). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. SAZU, ZRC SAZU in DZS, Ljubljana.

Verbinc, F. (1979) *Slovar tujk* (šesta izdaja). Cankarjeva založba, Ljubljana.

Wikipedia: geslo *Agnosticism*. Pridobljeno dne 10. 2. 2012 s spletne strani: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Agnosticism>